

ВІДГУК

офіційного опонента

кандидата економічних наук, доцента Пушкарчук Ірини Миколаївни

на дисертаційну роботу Криворучка Михайла Юрійовича

«Оцінювання міжрегіональної конвергенції в Україні»,

подану на здобуття наукового ступеня

кандидата економічних наук за спеціальністю

08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка

1. Актуальність обраної теми, мета та задачі дослідження

Посилення регіоналізації та водночас зміцнення державної вертикалі влади, асиметричність і сповільнення темпів соціального, економічного й екологічного розвитку регіонів України обумовлюють необхідність переходу на конвергентну модель розвитку. Регіональна неоднорідність соціально-економічного розвитку регіонів держави допустима лише до певної межі, за якої гарантується економічна безпека країни та не допускається неефективне міжрегіональне переміщення капіталу, праці й інших факторів виробництва. Більше того, нормальне функціонування економіки країни можливе лише за умови, коли кожна її адміністративно-територіальна одиниця органічно пов'язана з іншою, за рахунок чого досягається необхідна пропорційність структури суспільного виробництва, яка забезпечує збалансованість її розвитку як єдиного цілого. Таким чином, актуалізується потреба дослідження сутності та умов подолання неоднорідності регіонів України, нагальність якої обумовлюється й офіційно проголошеним євроінтеграційним курсом України, що визначає необхідність скорочення міжрегіональної диференціації, так як входження в неоднорідний європейський економічний простір може значно поглибити диспропорційність територіального розвитку України.

Необхідність дослідження міжрегіональної диференціації та розробки науково-методичних засад її скорочення визначає своєчасність дисертаційної роботи Криворучка М.Ю. «Оцінювання міжрегіональної конвергенції в Україні».

Актуальність роботи обумовлена тим, що недостатньо розкритими залишаються питання розробки концептуального підходу та науково-методичних засад вирівнювання регіонального розвитку, методики дослідження міжрегіональної динаміки соціально-економічного розвитку, які б забезпечували комплексне охоплення багатовимірності регіонального розвитку. Практична значимість та недостатня науково-методична розробленість питання у комплексі визначили актуальність теми дослідження.

Мета дослідження, у свою чергу, зумовила вирішення ряду завдань, зокрема: узагальнення наукових поглядів на проблематику вирівнювання регіонального розвитку; дослідження підходів до скорочення міжрегіональної диференціації; розробка інструментарію аналізу міжрегіональної динаміки соціально-економічного розвитку; аналіз конвергентно-дивергентних процесів в Україні; розробка концептуальних засад міжрегіональної конвергенції; формування науково-методичної основи моделі міжрегіональної конвергенції; моделювання процесу скорочення міжрегіональної диференціації в Україні.

2. Новизна та обґрунтованість наукових положень, висновків та рекомендацій

Найбільш вагомими науковими результатами роботи вважаємо:

1. Дисертантом здійснено дослідження взаємозв'язку між провідними теоріями економічного зростання та похідними від них теоріями регіонального розвитку (додаток А). Заслугує на увагу авторський підхід до виокремлення інституціонального та структурного аспекту скорочення міжрегіональної диференціації поряд з поширеними в економічній думці факторами конвергенції (додаток Б). Важливо відзначити здійснений Криворучком М.Ю. аналіз емпіричних праць, присвячених проблематиці міжрегіональної диференціації серед країн ЄС (с. 22-23), що визначило необхідність дослідження конвергентно-дивергентних процесів розвитку регіонів України (с. 24).

2. Варто відзначити результати дослідження підходів до вирівнювання регіонального розвитку, які дозволили виокремити інституціональний характер ключових проблем перехідного етапу розвитку України (с. 30). Дисертантом

запропоновано взяти за основу підхід до скорочення міжрегіональної диференціації в Україні, який ґрунтується на засадах об'єктивності процесу міжрегіональної диференціації і міждержавної інтеграції, а також на інституціональній детермінованості міжрегіональної конвергенції (с. 34-35).

3. Необхідно відзначити комплексність розробленої автором дисертації методики дослідження міжрегіональної диференціації соціально-економічного розвитку (додаток В). Запропонована Криворучком М.Ю. методика передбачає кореляційно-регресійний аналіз між змінними та дозволяє проаналізувати різні аспекти міжрегіонального розвитку в Україні (додаток Д).

4. Цінність роботи підвищує узагальнення результатів дослідження конвергентно-дивергентних процесів соціально-економічного розвитку (додатки З, К, Л, М). Заслуговує на увагу висновок щодо різної динаміки ключових показників соціально-економічного розвитку в рамках неокласичного аналізу (с. 60-62), висновок щодо дивергентної динаміки міжрегіональних відносин в рамках теорії «ядро-периферія» (с. 66). Дисертантом акцентовано увагу на різному характері впливу інституціональних факторів на рівень міжрегіональної диференціації (с. 108) та впливові ресурсної орієнтованості на рівень соціально-економічного розвитку та його диференціації (с. 108-100).

5. Доповнює роботу Криворучка М.Ю. аналіз ресурсного аспекту соціально-економічного розвитку на регіональному рівні (табл. 2.35 і 2.41). Заслуговує на увагу виокремлення регіонів, для яких ресурсна орієнтованість справляє позитивний вплив на рівень соціально-економічного розвитку, а саме АР Крим, Вінницька, Сумська, Харківська області та м. Севастополь. Ресурсна орієнтованість імпорту, порівняно з експортом, справляє позитивний вплив на більшу кількість регіонів України, до яких належать Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Закарпатська, Запорізька, Київська, Кіровоградська, Львівська, Рівненська, Тернопільська, Харківська, Черкаська, Чернігівська області та м. Севастополь (с. 104).

6. Аналізуючи потенційні виклики регіональному розвитку в процесі євроінтеграції, автор акцентує увагу на ключовому характері інституціонального виміру таких викликів (с. 111). Важливе місце в роботі посідає обґрунтування виокремлення соціального та структурного аспектів

інституціонального середовища, деталізація ключових принципів розробки моделі міжрегіональної конвергенції, а також розробка методики дослідження соціального та структурного аспектів регіонального розвитку, науково-методичних засад інституціональної моделі міжрегіональної конвергенції соціально-економічного розвитку (с. 112-117).

7. Необхідно відзначити комплексність узагальнення результатів емпіричної перевірки положень інституціонально-соціальної та інституціонально-структурної моделі міжрегіональної конвергенції (додатки Р, С). Заслуговує на увагу сформована Криворучком М.Ю. структурно-логічна форма інституціонально-соціальної та інституціонально-структурної моделі міжрегіональної конвергенції соціально-економічного розвитку в Україні (рис. 3.3 і 3.6).

8. Порівняльний аналіз зазначених моделей дозволив дійти висновку щодо важливості структурних змін в національній та регіональній економіці в процесі вирівнювання регіонального розвитку (с. 154, табл. 3.28). Науково обґрунтованим слід вважати виокремлення дисертантом ряду цілей державної політики в сфері інституціональних та структурних змін, досягнення яких сприятиме скороченню міжрегіональної диференціації, зростанню добробуту населення і покращенню інституціонального середовища (с. 154-155).

Варто відзначити високий науковий рівень теоретико-емпіричного аналізу проблематики скорочення міжрегіональної диференціації в Україні, розроблених науково-методичних засад моделі міжрегіональної конвергенції соціально-економічного розвитку. Їх новизна, достовірність і обґрунтованість підтверджується апробацією основних положень і результатів дослідження на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, а також результатами проведених розрахунків.

Логіка викладення матеріалу, структура роботи, наявність фактичних даних, статистичного матеріалу та адекватність проведених автором аналітичних розрахунків підтверджують наукову новизну, висновки та рекомендації дисертаційної роботи, свідчать про їх теоретичну та практичну цінність.

Наукова новизна дослідження

Вперше:

– розроблено науково-методичний підхід до міжрегіональної конвергенції соціально-економічного розвитку, в основі якого лежить інституціональний аспект регіонального розвитку, що дозволяють змодельовати процес міжрегіональної конвергенції та визначити цілі державної політики, які їй сприятимуть.

Удосконалено:

– концептуальний підхід до скорочення міжрегіональної диференціації, який ґрунтується на інституціональній детермінованості регіонального розвитку;

– методичні підходи до дослідження міжрегіональної динаміки соціально-економічного розвитку, які дозволили охопити різні аспекти міжрегіональних відносин;

– систематизацію викликів регіональному розвитку, на основі якої автором розроблено комплексний характер дослідження впливу інституціонального фактора на інституційне середовище, рівень соціально-економічного розвитку і його диференціацію.

Набули подальшого розвитку:

– підходи до встановлення зв'язку між теоріями економічного зростання і теоріями регіонального розвитку, що лягло в основу авторського підходу у виокремленні інституціонального та структурного аспектів міжрегіональної конвергенції;

– типологізація інституціональних факторів, на основі якої дисертантом конкретизовано напрями інституціональних змін, що покликані сприяти процесу міжрегіональної конвергенції;

– науково-методичні аспекти аналізу зв'язку між інституціональними факторами та конвергентно-дивергентними процесами в країні, що стало підґрунтям для висновку про ключову роль структурних змін в процесі міжрегіональної конвергенції.

3. Аналіз відображення результатів дослідження в публікаціях та авторефераті

Основний зміст роботи опубліковано у 18 наукових працях загальним обсягом 7,55 друк. арк., з них 9 статей у фахових виданнях (з них 7 – у наукових журналах, 2 – у збірниках наукових праць), 2 – у наукових виданнях, що входять до наукометричних баз даних, та опубліковані за кордоном, 7 – у матеріалах і тезах конференцій.

Обсяг друкованих праць та їх кількість відповідає вимогам щодо публікацій змісту дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук.

Суть основних положень дисертації належним чином і повною мірою розкрито в авторефераті. Зміст автореферату дозволяє зробити висновки про високий рівень та якість проведених досліджень.

Наукові результати, які виносяться на захист, одержано дисертантом особисто.

4. Відповідність дисертації встановленим вимогам

За структурою, обсягом та оформленням дисертація відповідає вимогам, які встановлені до кандидатських дисертацій. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 180 найменувань, 25 додатків. Основний зміст роботи становить 165 сторінок. Робота містить 75 таблиць, 18 рисунків.

5. Значимість результатів дослідження для науки і практики

До найбільш суттєвих напрацювань, які мають теоретичну цінність, варто віднести виокремлення ресурсного та інституціонального компонентів міжрегіональної конвергенції, акцентування уваги на ключових вимірах викликів регіональному розвитку, узагальнення результатів емпіричного аналізу міжрегіональної диференціації та емпіричної перевірки положень інституціональної моделі міжрегіональної конвергенції.

Найбільш значимими напрацюваннями методичного характеру є методичні підходи до аналізу міжрегіональної динаміки соціально-

економічного розвитку, науково-методичний підхід до розробки моделі міжрегіональної конвергенції та кількісного аналізу її положень.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у формулюванні цілей державної політики, досягнення яких має наслідком вирівнювання регіонального розвитку, зростання рівня добробуту населення та нормалізація інституціонального середовища.

Результати аналізу впливу промислово-ресурсної орієнтованості регіональної економіки на рівень соціально-економічного розвитку та інституціональних факторів підприємництва на міжрегіональну диференціацію в Україні, а також результати розробки методичних засад скорочення міжрегіональної диференціації знайшли відображення у межах науково-дослідної теми: «Євроінтеграційні пріоритети розвитку національного бізнесу» (номер державної реєстрації 0115U000562).

Результати виконаної роботи знайшли практичне застосування у діяльності Науково-дослідного економічного інституту Міністерства економічного розвитку і торгівлі України (довідка № 1/360-9 від 22.12.2014 р.) і Департаменту економічного розвитку і торгівлі Черкаської обласної державної адміністрації (довідка № 986/01 від 11.11.2015 р.). Окремі результати дисертаційної роботи використовуються в навчальному процесі Черкаського державного технологічного університету при викладанні дисциплін: «Регіональна економіка», «Міжнародна інвестиційна діяльність», «Міжнародна економіка», «Міжнародна економічна діяльність України» (довідка № 287/01-10.04 від 24.02.2016 р.).

6. Можливі шляхи використання результатів дослідження

Результати дисертаційної роботи можуть знайти своє подальше застосування в процесі розробки стратегії соціально-економічного розвитку країни, розробки концептуальних засад модернізації економіки, формування і реалізації державної економічної, промислової, інноваційної політики, політики в сфері регулювання підприємницької діяльності та правового забезпечення. Розроблені науково-методичні засади міжрегіональної конвергенції легко адаптуються до пріоритетних напрямів та цілей державної регіональної політики.

7. Зауваження, недоліки та дискусійні питання дисертаційної роботи

Відмічаючи позитивні сторони дисертаційного дослідження, водночас необхідно звернути увагу на окремі недоліки та дискусійні положення:

1. У першому розділі дисертаційної роботи «Теоретико-методичні засади оцінки міжрегіональної конвергенції» автор багато уваги приділяє розгляду основних теорій регіонального розвитку та методичним підходам до скорочення міжрегіональної диференціації соціально-економічного розвитку. Поряд з цим, недостатньо дослідженим та обґрунтованим залишився поняттєво-категоріальний апарат дослідження міжрегіональної конвергенції.

2. На основі дослідження теоретико-методичних підходів до вирівнювання регіонального розвитку (підрозділ 1.2) автор робить закономірний висновок щодо можливості формування комплексної науково-методичної основи скорочення територіальних диспропорцій розвитку в Україні на основі підходу, де пріоритети економічної політики детерміновані складністю проблем регіонального розвитку, та формулює їх вихідні засади (с. 34-35), проте авторський підхід потребує деталізації та більш розгорнутої аргументації.

3. У роботі (підрозділ 2.1) автором проведено аналіз конвергентно-дивергентних процесів соціально-економічного розвитку в Україні у розрізі окремих часткових показників, вибірка яких потребує більш чіткої аргументації. Разом з тим, доцільно було б провести й розрахунки за інтегральним рівнем соціально-економічного розвитку регіонів України, що дозволило б в цілому оцінити конвергенцію, чи дивергенцію в рівнях їх такого розвитку.

4. В підрозділі 2.3, при дослідженні інституціонального виміру міжрегіональної диференціації соціально-економічного розвитку, автором визначено різнонаправлений характер такого впливу (с. 71). В окремих випадках характеристики, обрані для дослідження, відображають поглиблення диференціації, а не її скороченню. Особливо насторожує неоднозначність впливу показників верховенства права на соціально-економічні індикатори.

Очевидно, слід було б якісно змінити перелік застосованих методів дослідження з тим, щоб підвищити рівень достовірності отриманих результатів.

5. В дисертаційній роботі автором досліджена ресурсна орієнтованість регіональної економіки як фактор міжрегіональної конвергенції (підрозділ 2.4) та досить переконливо доведено, що за сучасних умов має місце позитивний в цілому характер впливу ресурсної орієнтованості експорту та імпорту на рівень соціально-економічного розвитку (с. 90). Разом з тим, корисно було б розмежувати ситуацію в розрізі окремих регіонів країни, з огляду на крайню нерівномірність їх ресурсного забезпечення. З огляду на стратегію інноваційного розвитку економіки України, що як ми розуміємо, автор не заперечує, важливо також з'ясувати конструктивні перспективи зміни існуючого стану речей.

6. Проводячи оцінку конвергентно-дивергентних процесів соціально-економічного розвитку України (розділ 2), автору доцільно було б акцентувати увагу на причинах та факторах посилення міжрегіональної диференціації, а також провести порівняння результатів дослідження з динамікою у розвинутих країнах, що дозволило б більш детально обґрунтувати актуальність вирішуваної проблеми в умовах євроінтеграційного курсу розвитку країни.

7. В розділі 3 автор використовує для визначення впливу на інституціональний фактор економічного розвитку обмежений перелік факторів, зокрема, – обсяг промислового ринку, міграційний приріст населення, частка експортованих та імпортованих корисних копалин. Між тим, на нашу думку, висновки в даному контексті мали б вищий рівень достовірності через обґрунтування дії більшої кількості чинників впливу.

8. Робота значно виграла б при зосередженні уваги на обґрунтуванні ролі та значення трансфертів як основних інструментів міжрегіональної конвергенції соціально-економічного розвитку України, а також на механізмах удосконалення розподілу трансфертів з державного бюджету між місцевими бюджетами й ефективного їх використання.

Разом з тим, зазначені зауваження не применшують загального наукового рівня дисертаційної роботи, її теоретичну та практичну цінність.

8. Висновок

Дисертація Криворучка Михайла Юрійовича «Оцінювання міжрегіональної конвергенції в Україні» є завершеною науковою працею, яка присвячена вирішенню актуальної наукової та практичної задачі – розробці науково-методичних засад міжрегіональної конвергенції соціально-економічного розвитку в Україні.

На підставі вивчення дисертації, зважаючи на актуальність та важливість розглянутих питань, наукової новизни, результатів практичного впровадження, вважаю, що подана до захисту дисертація відповідає вимогам п.п. 9, 11, 12, 14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567.

Відмічені критичні зауваження, дискусійні положення дисертації не знижують загальної позитивної оцінки роботи.

За складом вирішених задач дисертація відповідає паспорту спеціальності 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка, а її автор, Криворучко Михайло Юрійович, заслуговує присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за даною спеціальністю.

Офіційний опонент:

Кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та підприємництва
Луцького національного
технічного університету

І.М. Пушкарчук

Підпис засвідчую:

Вчений секретар Луцького НТУ А.М. Земко

